

LA CORROSIÓN DEL CARÁCTER, DE RICHARD SENNETT¹

En el nostre temps, com en qualsevol altre, cal preguntar-se sobre la formació de la persona i la manera en què aquesta es produeix. Sia mitjançant l'experiència i la revisió posterior d'allò viscut, sia amb altres mètodes més impersonals i de bondat dubtosa; sigui com sigui, aquest és un llibre que hi té alguna cosa a dir i, darrerament, s'està fent llegir força —creiem que encertadament—

1. R. SENNETT, *La corrosión del carácter*, Barcelona, Anagrama, 2000.

a les facultats de pedagogia. Richard Sennett recorre aquí algunes de les característiques d'allò que ell anomena *nou capitalisme*, a saber: la il·legibilitat de les vides, la rutina sovint massa escassa, anar a la deriva d'una feina a una altra, la flexibilitat horària i de tasques, el risc en les inversions, el fracàs mal digerit i deformatiu, i l'absència del deure i el compromís en l'ètica del treball. I, a través d'aquestes característiques i entre elles, s'afaiçona el retrat, més o menys desfigurats, més o menys monstruós —segons els ulls que se'l mirin—, de l'home postmodern.

Paga la pena que ens deturem en algunes d'aquestes característiques, que l'autor situa com a claus de volta de la gran catedral del neoliberalisme —tot i que ell l'anomena *neocapitalisme* bo i seguint la terminologia clàssica marxista— i que permeten entendre l'impacte de les noves formes i condicions de treball en la formació de les persones. Així, per exemple, el treball amb flexibilitat implica, pel que fa a l'empresa, que cal poder estar avui aquí i demà allà. Poder canviar el producte més ràpidament i amb menys costos és millor per adaptar-se als vertiginosos canvis de la demanda. I és dins d'aquestes polítiques que s'inscriu l'augment de les contractacions de *leasing*² i les defenses aferrissades i fonamentades de les estructures en xarxa.³ En aquest context, no hi tenen lloc projectes a llarg termini i el treballador està subjecte a les necessitats eventuais de cada empresa, la qual, cal dir-ho, té cada cop menys impediments per part dels governs per fer contractes reservant-se des de canvis en els horaris amb avisos amb antelacions ridícules de vint-i-quatre hores fins a l'exigència que els treballadors comuniquin qualsevol canvi en la situació familiar o social sis mesos abans. Alhora, com és sabut, avui ja ningú troba una feina amb la seguretat que hi serà durant més d'uns quants mesos i valors com la lleialtat a l'empresa o el compromís no signifiquen hores d'ara res tant pels assalariats com pels empresaris. A aquest panorama, només cal afegir-li la descripció del caràcter com allò que té relació amb «el valor ètic que atribuïm als nostres desigs i a les nostres relacions» (p. 10), és a dir, el valor del costum i l'hàbit en relació amb la manera de relacionar-se amb l'entorn. D'aquí se segueix que el caràcter, per definició, només pot formar-se a llarg termini. I ja tenim, doncs, una de les màximes del món actual, «res a llarg termini», corroint aquest caràcter i, alhora, impossibilitant-ne la formació.

Altrament, Sennett denuncia també obertament la il·legibilitat de la gran part de les vides actuals. I és que, en un món on l'estructura que el suporta és flexible, canviant i inestable, cada cop es fa més difícil trobar un fil conductor —al

2. J. RIFKIN, *La era del acceso*, Barcelona, Paidós, 2000.

3. M. CASTELLS, *La era de la informació: La sociedad red*, Madrid, Alianza, 1998.

cap i a la fi, un sentit—, que guii els nostres passos, i que permeti entendre i comprendre les nostres vides. És aquí, enmig de tanta provisionalitat, on es fa difícil l'escriptura d'un relat, d'una narració que vesteixi de sentit el nostre fer de cada dia. Perquè, com ja s'ha dit, per tal que el temps sigui temps humà, temps formatiu, cal que estigui articulat de manera narrativa (Paul Ricoeur) i, segons sembla, avui dia només sembla possible construir narratives coherents sobre el passat, sobre els fets ja esdevinguts. Car cada cop més dificultosament podem construir narratives predictives que permetin anar a la feina amb un motiu més enllà de pagar les factures del mes corrent. És d'aquesta manera com no es podrà conferir sentit, entès com allò que des de les nostres accions constitueix una resposta a les nostres preguntes,⁴ a les nostres vides laborals i, així, ens podem trobar en crisis d'identitat i sentit cada volta més acusades. Caldrà trobar, doncs, o bé una manera d'acabar amb aquest règim que, segons Sennett «no proporciona a los seres humanos ninguna razón profunda para cuidarse entre sí» i, per tant, «no puede preservar por mucho tiempo su legitimidad» (p. 155), o bé estratègies que, potser i en part, han sorgit de la pedagogia i que han d'ajudar a encaixar millor la flexibilitat laboral per fer-la llegible i articulada dins una narració personal on hi tingui lloc el sentit.

Així doncs, encara que cap llibre hauria d'ésser un ens tancat sinó quelcom que restés obert a les repetides interpretacions, aquest és un dels que ho compleix de manera gairebé explícita, car Sennett no s'atreveix, potser, a dir fermament el que diu però ho insinua. Així, el capítol de les conclusions és, afortunadament, cosa del lector, a qui pertoca assajar el corol·lari dels apunts de l'autor. Tot plegat, no sembla que Sennett tracti de conscienciar sobre la maldat de les noves formes de treball i organització social, que també, sinó que allò que més profundament vol advertir són les funestes conseqüències d'aquestes noves formes d'organització social per la formació del nostre caràcter.

És aquí on toca de prop la pedagogia i el que ella estudia; és, entre d'altres, el procés de formació de les persones. És aquí on ens avisa del perill d'acabar amb la formació entesa com el procés pel qual hom es forma i, per dir-ho a la manera pindàrica, arriba a ser el que és. És aquí on, la *formació humana* i del caràcter pot deixar d'estar constituïda per experiències formatives i passar a ser un terme qualsevol que només designa la pobra rutina de viure, perquè toca i sense sentit.

Xavier Laudo

4. M. BAJTIN, *Estética de la creación verbal*, Madrid, Siglo XXI, 1999.